

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ГЛУХІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА
ФАКУЛЬТЕТ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ
ФАКУЛЬТЕТ ПРИРОДНИЧОЇ І ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНОЇ ОСВІТИ**

РЕАЛІЗАЦІЯ СТРАТЕГІЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ: ІНТЕГРАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ

ПРОГРАМА
варіативної навчальної дисципліни підготовки бакалаврів
напрямів 6.010101 Дошкільна освіта,
6.040102 Біологія*

Глухів, 2015

РОЗРОБЛЕНО ТА ВНЕСЕНО: Глухівським національним педагогічним університетом імені Олександра Довженка

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: кандидат технічних наук, доцент кафедри безпеки життєдіяльності, фізичного виховання та здоров'я людини Мельник О. С.;

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методики викладання природничих дисциплін Коренева І. М.;

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної педагогіки і психології Загородня Л. П.;

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної педагогіки і психології Данильченко І. Г.

Обговорено та рекомендовано до видання Вченою радою Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка

“ _____ ” _____ 2015 року, протокол №2

1. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

У світлі інтеграції України до європейського освітнього простору виникає потреба у вивченні й цілеспрямованому використанні ефективного досвіду європейських країн щодо вирішення цілої низки проблем, серед яких чільне місце займає питання екологічної безпеки. Екологічна безпека – це: сукупність дій, станів і процесів, що прямо чи опосередковано не призводять до життєво важливих збитків (або загроз таких збитків), які завдають навколишньому природному середовищу, окремим людям і людству взагалі; комплекс станів, явищ та дій, що забезпечують екологічний баланс на Землі і будь-яких регіонах на рівні, до якого фізично, соціально-економічно, технологічно та політично готове людство.

Об'єктами екологічної безпеки є все, що має суттєве значення для суб'єктів безпеки: права, матеріальні та духовні потреби особистості, природні ресурси та довкілля як матеріальної основи державного та суспільного розвитку.

Суб'єктами екологічної безпеки є індивідуум, суспільство, біосфера, держава.

Актуальність курсу «Реалізація стратегії екологічної безпеки: інтеграція європейського досвіду» обумовлена необхідністю формування у студентів та інших зацікавлених осіб європейського рівня еколого-педагогічної культури – складової загальної культури особистості, що відображає міру її прояву в професійній діяльності та є інтегрованим показником творчої поведінки на основі екологічних знань, переконань, цінностей, норм природовідповідної діяльності. Вона полягає в здатності самостійно виробляти принципи своєї діяльності відносно навколишнього середовища та вирішувати професійні завдання щодо формування екологічної культури школярів. Процес формування екологічного-педагогічної культури майбутнього педагога має ґрунтуватися на міждисциплінарному інтегруванні навчальних дисциплін серед яких важливе місце має займати і означений курс. Він покликаний стати органічною складовою професійної підготовки висококваліфікованого фахівця освітньої галузі.

Програма вивчення варіативної навчальної дисципліни «Реалізація стратегії екологічної безпеки: інтеграція європейського досвіду» складена для напрямів підготовки 6.010101 Дошкільна освіта, 6.040201 Біологія* відповідно до галузевих стандартів підготовки бакалаврів, згідно з наказами МОН України від 16.10.2010 р. № 943 «Про запровадження у вищих навчальних закладах України Європейської кредитно-трансферної системи», МОЗ України від 08.07.2010 р.

Предметом навчальної дисципліни є досвід європейських країн щодо вирішення питань з екологічної безпеки.

Міждисциплінарні зв'язки. Вивчення курсу «Реалізація стратегії екологічної безпеки: інтеграція європейського досвіду» здійснюється у тісному зв'язку з іншими навчальними дисциплінами. Методологічні основи засвоєння курсу становлять такі навчальні дисципліни: «Філософія», «Екологія», «Основи екології», «Педагогіка», «Безпека життєдіяльності». Курс є базовим для подальшого вивчення курсів «Технологія формування екологічної культури у дітей дошкільного віку», «Технологія викладання методики природознавства», «Філософія освіти», «Педагогіка вищої школи та Болонський процес», «Охорона праці в галузі».

Мета викладання навчальної дисципліни: сприяти формуванню продуктивного рівня еколого-педагогічної культури майбутнього вихователя, вчителя на засадах європейського досвіду реалізації стратегії екологічної безпеки.

Основні завдання вивчення дисципліни:

- підвищення інтересу до проблеми екологічної безпеки та шляхів її вирішення в Україні та країнах ЄС;
- забезпечення студентів ґрунтовними системними знаннями про досвід Європейського Союзу з питань екологічної безпеки.

- розвиток здібностей проектувати екобезпечне культурно-освітнє середовище в дошкільних закладах, загальноосвітніх школах, спираючись на досвід європейських країн;
- заохочення студентів до самостійного пошуку інформації з питань реалізації екологічної політики в країнах ЄС та розповсюдження її серед широкого загалу;
- виховання спрямованості майбутнього педагога на постійне вдосконалення фахових компетенцій щодо використання досвіду країн ЄС в галузі екологічної безпеки;
- формування фахових умінь аналізу й оцінки європейського досвіду реалізації стратегії екологічної безпеки та його творчого впровадження у власну професійну діяльність;
- оволодіння низкою екологічних компетенцій, заснованих на європейському досвіді;
- формування активної громадянської позиції щодо питань екологічної безпеки заснованої на досвіді Європейського громадянського суспільства.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

Знати:

- основні поняття в галузі екологічної освіти й безпеки; сутність та загальні характеристики екологічної безпеки та шляхи її забезпечення;
- основні принципи, моделі, напрями екологічної освіти в країнах Європейського Союзу;
- основи міжнародного права з екологічної безпеки;
- механізми впливу суспільства на реалізацію природоохоронних програм у державах Європейського Союзу;
- шляхи інтеграції європейського досвіду реалізації стратегії екологічної безпеки на території України.

Вміти (на діагностичному рівні):

- використовувати європейські теоретико-методологічні концепції та нормативно-правові акти з екологічної безпеки в практичній професійній діяльності;
- знати та застосовувати відомий на сьогодні освітній інструментарій із безпеки навколишнього природного середовища.

Вивчення курсу «Реалізація стратегії екологічної безпеки: інтеграція європейського досвіду» здійснюється, на 2 та 4 курсах в обсязі 90 годин (3 кредити), у тому числі 24 години лекцій, 16 годин практичних занять та 50 годин самостійної роботи студентів. У процесі опанування навчальним матеріалом студенти виконують індивідуальну роботу з актуальних питань екологічної безпеки за темами вказаними в змісті програми.

Програма курсу побудована за модульною технологією, включає тематичний розподіл годин, перелік тем лекцій та їх анотацію, методичні рекомендації до практичних занять, завдання до самостійної роботи студентів, список рекомендованої навчальної, наукової та довідкової літератури, передбачає структурування аудиторної та самостійної роботи відповідно до змістових модулів, а також форми контролю та умови оцінювання навчальної діяльності студентів.

Програма охоплює такі складові: розподіл навчального часу за видами занять і формами навчання, зміст програми, теми практичних занять, форми самостійної роботи, перелік рекомендованої літератури, форми підсумкового контролю, засоби діагностики успішності навчання.

2.1. РОЗПОДІЛ НАВЧАЛЬНОГО ЧАСУ ЗА ВИДАМИ ЗАНЯТЬ І ФОРМАМИ НАВЧАННЯ

ФОРМА НАВЧАННЯ	КУРС	СЕМЕСТР	ЗАГАЛЬНЕ НАВАНТАЖЕННЯ		КІЛЬКІСТЬ ГОДИН					ВИД СЕМЕСТРОВОГО КОНТРОЛЮ	
			Європейські кредити	Години	Аудиторні заняття				Самостійна робота студента	Залік	Іспит
					Всього	Лекції	Лабораторні роботи	Практичні заняття			
Денна	2, 4	III, VII	3	90	52	24	0	16	50	7 сем.	-
Заочна/ дистанційна	2, 4	III, VII	3	90	12	8	0	2	80	7 сем.	-

2.2. ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОБСЯГ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА З ПИТАНЬ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Вступ. Предмет, об'єкт, мета та завдання курсу. Сутність та загальні характеристики екологічної безпеки держави. ЄС та його компетенція в галузі охорони навколишнього природного середовища.

Аналіз атрибутки системного екологічного управління ЄС: екологічна політика (її стан та формування), екологічні програми ЄС, стратегічні плани дій. Інституції ЄС у природоохоронній сфері: Європейська Комісія, Європейський Парламент, Європейська Рада і Європейське агентство з навколишнього середовища (ЄАПНС).

Принципи екологічного права ЄС. Екологічні права та їх захист в межах ЄС. Поняття екологічного правопорушення за законодавством ЄС. Види юридичної відповідальності за порушення екологічного законодавства ЄС.

Аналіз рамкового законодавства ЄС для забезпечення високого рівня охорони довкілля. Правове регулювання у галузі попередження зміни клімату в рамках ЄС. Правовий режим охорони навколишнього середовища, територій та об'єктів, що потребують особливої охорони. Збереження та охорона біологічного різноманіття у європейському праві навколишнього середовища. Правове регулювання діяльності об'єктів підвищеної небезпеки та створення системи запобігання великих промислових аварій в Європейському Союзі. Правове регулювання екологічно небезпечної діяльності (поводження з відходами).

Орієнтовні теми семінарських (практичних) занять:

1. Поняття та система екологічного права ЄС: екологічна політика, екологічні програми, стратегічні плани дій.

2. Поняття та система екологічного права ЄС: нормативно-правова база ЄС з питань екологічної безпеки. Захист проєктів.

Самостійна робота студентів: опрацювання лекційного матеріалу. Підготовка до практичних занять. Підготовка та реалізація проєкту «Європейське екологічне право: чи потрібне Україні?».

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. ДІЯЛЬНІСТЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ З ПИТАНЬ ЗАХИСТУ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА

Міжнародне співробітництво європейських держав у сфері охорони довкілля. Інституційний, фінансовий та адміністративний потенціал міжнародних урядових природоохоронних організацій (UNO, IAEA, WHO, IMO, Council of Europe, EEA тощо). Міжурядові європейські програми спостереження за станом навколишнього природного середовища та недопущення розвитку глобальних екологічних криз.

Міжнародні неурядові природоохоронні організації та їх роль на шляху до формування збалансованого природокористування та сталого розвитку в ЄС. Діяльність міжнародних громадських організацій, неурядових агенцій, фондів (IUCN, GPI, WWF, WSPA, EEA Club of Rome тощо) щодо збереження видового різноманіття та дикої природи, проблем зміни клімату, популяризації екологічної інформації серед широких верств населення.

Орієнтовні теми семінарських (практичних) занять:

1. Міжнародне співробітництво в сфері захисту навколишнього середовища та його роль в стратегії сталого розвитку ЄС.

2. Участь України у міжнародних природоохоронних заходах та реалізації екологічних програм і проектів ЄС.

Зміст самостійної роботи студентів: опрацювання лекційного матеріалу. Підготовка до практичних занять. Підготовка та реалізація проекту «Досвід природозахисних громадських організацій ЄС для України».

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3. ЕКОЛОГІЧНА ОСВІТА В КРАЇНАХ ЄС

Загальна характеристика екологічної освіти в країнах Європейського Союзу. Мета, завдання, моделі, напрями, принципи екологічної освіти. Характеристика національних систем екологічної освіти країн Євросоюзу. Екологічна культура в контексті екологічної безпеки.

Основи екологічної освіти дітей до школи в країнах Європейського союзу, її зміст і форми. Сутність екологічної освіти школярів в Австрії, Данії, Ірландії, Фінляндії, Німеччині, Греції, Швеції, Великобританії, Франції, Бельгії. Екологічна спрямованість шкільного навчання. Характеристика екологічних програм для дітей шкільного віку.

Екологічна освіта студентської молоді в країнах ЄС. Участь студентів в екологічних проектах, міжнародних і громадських екологічних організаціях. Наступність в екологічному вихованні між усіма ланками освіти країн ЄС. Використання досвіду екологічної освіти країн ЄС в Українській освітній системі.

Орієнтовні теми семінарських (практичних) занять:

1. Загальна характеристика екологічної освіти для збалансованого розвитку в країнах ЄС.

2. Сутність екологічної освіти дітей та молоді в країнах ЄС в контексті екологічної безпеки.

Зміст самостійної роботи студентів: опрацювання лекційного матеріалу. Підготовка до практичних занять. Підготовка до ділової гри «Круглий стіл з питань екологічної освіти й безпеки в країнах ЄС».

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 4. УПРОВАДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Екологічна політика України – основа для створення передумов сталого розвитку країни. Пріоритетні напрямки державної політики України в галузі охорони навколишнього природного середовища, природних ресурсів і в гарантуванні екологічної безпеки.

Нормативно-правова база України та міжнародна співпраця в галузі охорони природного довкілля. Імплементация міжнародних правових актів у екологічне законодавство України. Формування і запровадження національної стратегії екологічної політики на засадах співпраці з країнами ЄС.

Державне регулювання відносин у сфері охорони природи на засадах європейського досвіду. Проект Стратегії національної екологічної політики на період до 2020 року, який ґрунтується на комплексі управлінських, економічних, соціальних, природоохоронних заходів.

Орієнтовні теми семінарських (практичних) занять:

1. Напрями та пріоритети розвитку державної екологічної політики України в умовах глобалізації.

2. Стратегія екологічної безпеки України у контексті міжнародного досвіду.

Зміст самостійної роботи студентів: опрацювання лекційного матеріалу. Підготовка до практичних занять. Засідання дискусійного клубу з проблем використання досвіду ЄС з екологічної безпеки в Україні.

3. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна література

1. Бойчук Ю. Д. Екологія і охорона навколишнього середовища : навчальний посібник / О. Д. Бойчук, Е. М. Солошенко, О. В. Бугай. – Суми-Київ, 2005. – 302 с.
2. Дорогунцов С. І. Екологія : підручник / С. І. Дорогунцов, К. Ф. Коценко, М. А. Хвесик та ін. – К.: КНЕУ, 2005. – 371 с.
3. Васюкова Т. Г. Екологія : підручник / Т. Г. Васюкова, О. І. Ярошева. – К. : Конкорд, 2009. – 524 с.
4. Васюта О. А. Проблеми екологічної стратегії України в контексті глобального розвитку : монографія / О. А. Васюта. – Тернопіль : Гал-Друк, 2001. – 600 с.
5. Задорожній О. В. Міжнародне право навколишнього середовища : підручник / О. В. Задорожній, М. О. Медведєва. – К. : Промінь, 2010. – 510 с.
6. Екологічне право : підручник / [за ред. А. П. Гетьмана] . – Х. : Право, 2013. – 432 с.
7. Выстробец Е. А. Экологическое право. Мотивации в международном сотрудничестве / Е. А. Выстробец. – М. : Наука, 2006. – 383 с.
8. Зеркалов Д. В. Екологічна безпека : управління, моніторинг, контроль : посібник (Серія : Міжнародна і національна безпека) / Д. В. Зеркалов. – К.: КНТ, Дакор, Основа, 2007. – 412 с.
9. Копійка В. В. Європейський Союз : історія і засади функціонування : навчальний посібник / В. В. Копійка, Т.І. Шинкаренко; [за ред. Л. В. Губерського]. – К. : Знання, 2012. – 759 с.
10. Кнодель Л. В. Європейська екологічна освіта [Електронний ресурс] / Режим доступу : [http : book.net.index.php](http://book.net.index.php).
11. Микієвич М. М. Європейське право навколишнього середовища : навчальний посібник / М. М. Микієвич, Н. І. Андрусевич, Т. О. Будякова. – Львів, 2004. – 256 с.

12. Мягченко О. П. Основи екології : підручник / О. П. Мягченко. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 312 с.
13. Опришко В. Ф. Право Європейського Союзу / В. Ф. Опришко, А. В. Омельченко, А. С. Фастовець. – Київ: Книга, 2002. – 460 с.
14. Організація екологічної освіти в зарубіжних країнах [Електронний ресурс] / Режим доступу : [http : ua.kursoviks.com.ua](http://ua.kursoviks.com.ua).
15. Право Європейського союзу : підручник / за ред. В.І. Муравйова. – К. : Юрінком Інтер, 2011. – 704 с.
16. Право Європейського Союзу : підручник / [за ред. О.К. Вишнякова]. – Одеса : Фенікс, 2013. – 883 с.
17. Писаренко Е. А. Подходи к экологическому образованию в странах Запада [Электронный ресурс] / Режим доступа : [http : www.superinf.ru](http://www.superinf.ru).
18. Писанка К. О. Проблеми екологічної освіти та виховання в різних країнах світу / К. О. Писанка // Молодий учений. Психологічні та педагогічні науки. – № 4. – 2014. – С. 65 – 70.
19. Січко І. Особливості екологічної освіти у вищих навчальних закладах зарубіжних країн / І. Січко, Л. Юрченко // Порівняльно-педагогічні студії. – 2011. – № 1 (7). – С.11 – 116.
20. Скиба Ю. А. Формування управлінських компетенцій майбутніх екологів на засадах збалансованого розвитку: теорія та практика : монографія / Ю. А. Скиба. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2013. – 440 с.
21. Туниця Т. Ю. Збалансоване природокористування : національний і міжнародний контекст / Т. Ю. Туниця. – К. : Знання, 2006. – 300 с.
22. Швед М. С. Тенденції розвитку зарубіжної екологічної освіти / М. С. Швед // Вісник Львівського університету. – 2003. – Вип. 17. – С. 167 – 174.
23. Швед М. С. Екологічна едукція за кордоном і в Україні / М.С. Швед. – Львів : «Світ». – 1997. – 106 с.
24. Шевчук В. Я. Довкілля для Європи / В. Я. Шевчук // Екологічний вісник. – 2003. – Травень – червень. – С. 3 – 4.
25. Шмандій В. М. Екологічна безпека : підручник / В. М. Шмандій, М. О. Клименко, Ю. С. Голік, А. М. Прищеп, В. С. Бахарев, О. В. Харламова. – Херсон : Олді-плюс, 2013. – 366 с.
26. Червонецький В. В. Екологічна освіта учнів у школах країн європейського регіону та північної Америки: монографія / В. В. Червонецький. – Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2005. – 312 с.

Додаткова література

1. Андреева Н. Н. Экологически ориентированные инвестиции: выбор решений и управление : монография / Н. Н. Андреева. – Одесса : ИПРЭЭИ НАН Украины, 2006. – 536 с.
2. Андрейцев В. І. Право екологічної безпеки : навчальний та науково-практичний посібник / В. І. Андрейцев. – К. : Знання-Прес, 2002. – 332 с.
3. Базові елементи Стратегії ЄЕК ООН про освіту в інтересах сталого розвитку // Документи 5-ї Всеєвропейської конференції міністрів охорони навколишнього середовища „Довкілля для Європи” // [Національний семінар проекту „Київ - 2003”].
4. Балашов А. М. Міжнародні чинники та проблеми екологізації державного управління в Україні / А. М. Балашов // Інвестиції : практика та досвід. – 2009. – № 23. – С. 74 – 77.
5. Білявський Г. О. Основи екології / Г. О. Білявський. – К. : Либідь, 2006. – 408 с.
6. Бочарова О. А. Модернізація вищої школи у сучасній Франції : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / О. А. Бочарова. – Горлівка, 2006. – 197 с.

7. Довідник чинних міжнародних договорів України у сфері охорони довкілля. – Л., 2009. – 203 с.
8. Двуреченский В. Н. Экологические проблемы в вузовском экологическом образовании / Н. Двуреченский // Тезисы докладов VI Международной конференции по экологическому образованию „Стратегия экологического образования и воспитания в XXI веке” / [под общ. ред. акад. Н. Н. Моисеева]. - М. : Изд- во МНЭПУ, 2000. – 428 с.
9. Грицяк І. Право та інституції Європейського Союзу / І. Грицяк. – К., 2004. – 260 с.
10. Грушкевич Т. В. Європейські стандарти забезпечення екологічних прав : навчально-методичний посібник / Т.В. Грушкевич. – Хмельницький : Центр перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій, 2013. – 260 с.
11. Корсак Ю. К. Рух до вищої духовності молоді та поєднання в освіті досягнень природничих і гуманітарних наук / Ю. К. Корсак // Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору. Тематичний випуск : у 4-х т. - Т. 2. - 2006. – С. 178 – 184.
12. Марченко Г. В. Розвиток екологічної освіти в середніх школах Великої Британії у другій половині ХХ століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата педагогічних наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка і історія» / Г. В. Марченко. – Горлівка, 2003. – 23 с.
13. Погрібна Л.С. Актуальність аналізу досвіду європейських країн в процесі організації екологічного виховання школярів на території України [Електронний ресурс] / Режим доступу : [http : nauka.zinet.info](http://nauka.zinet.info).
14. Пуховська Л. П. Професійна підготовка вчителів у Західній Європі : спільність і розбіжності / Л. П. Пуховська. – К.: Вища школа, 1997. – 179 с.
15. Пекна І. Становлення екологічної освіти молоді в Україні та Швеції / І. Пекна. [Електронний ресурс] / Режим доступу : [http : oldconf.neasmo.org.ua](http://oldconf.neasmo.org.ua).
16. Програма дій «Порядок денний на ХХІ століття» ; пер. з англ. : ВГО «Україна» / [за ред. В.Я. Шевчука]. – К. : Інтерсфера, 2000. – 360 с.
17. Рудишин С. Д. Стан екологічної освіти в практиці вищої школи зарубіжних країн / С. Д. Рудишин [Електронний ресурс] / Режим доступу : [http : eprints.zu.edu.ua](http://eprints.zu.edu.ua).
18. Туниця Ю. Ю. Сутність ідеї Екологічної Конституції Землі та її основні концептуальні засади / Ю. Ю. Туниця // Науковий вісник : Збірник науково-технічних праць. – Львів : УкрДЛТУ. – 2002. – Вип. 12.7. – С. 22 – 29.
19. Шіммельфенніг Ф. Європеїзація Центральної та Східної Європи: наукове видання / Ф. Шіммельфенніг, У. Зедельмасер. – К. : Юніверс, 2010. – 288 с.
20. Шомпол О. Поняття «вдосконалення законодавства України про екологічну безпеку» в контексті міжнародно-правових зобов’язань / О. Шомпол // Юридична Україна. – 2009. – №1. – С. 82 – 87.

4. ФОРМА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ УСПІШНОСТІ НАВЧАННЯ: залік.

5. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ УСПІШНОСТІ НАВЧАННЯ: тестові завдання, усні опитування на практичних заняттях.